

Kritické myslenie

vzdelávací materiál

„Žijeme v dobe technických vymožeností, digitálnych médií a informačného pretlaku. Schopnosť zorientovať sa v krátkom čase v množstve informácií, vytriediť z nich tie podstatné a pravdivé, je jednou z najžiadanejších zručností 21. storočia. Keď sa chceme niečo nové dozvedieť, nemusíme nikam ísť, listovať v hrubých knihách, stačí vyfukovať pár slov do vyhľadávачa a informácie máme na dosah. Avšak tak rýchlo a ľahko ako sa môžeme dostať k pravdivým informáciám, dostanú sa ku nám aj rôzne dezinformácie a hoaxy.“

DEZINFORMÁCIA

Je úmyselne skreslená alebo zámerne chybná informácia, jej tvorca a často aj šíriteľ to vie, a napriek tomu ju vedome rozširuje a snaží sa tým ublížiť tomu, proti komu je namierená.

Dezinformácie môžu byť aj informácie, ktoré sú vo svojom jadre pravdivé, ale sú šírené bez súvislostí, kumulované na jeden portál, obsahujú združovanie ojedinelých prípadov, a to vedie k nesprávnym záverom alebo rozhodnutiam. **Cieľom je oklamať protivníka a doviest ho k záverom, ktoré sú prospešné pre autora dezinformácie.** Časopis Sience v roku 2018 výskumom zistil, že **falošná správa sa šíri 6x rýchlejšie ako pravdivá.** Prečo je to tak? Je to tým, že prichádzajúce informácie vnímame najskôr cez emócie, až potom cez raciono. Šokujúce a senzáčné správy v nás vyvolávajú emočnú reakciu a my máme potrebu sa o ne podeliť so svojim okolím. Taktiež ľahko podliehame cielenej manipulácii, zvykneme preberať názory od okolia alebo autorít, ktoré uznávame, alebo si vytvárame závery na základe tradícií. Problémom tiež často býva nedostatok času na analýzu textu, nedostatok dôležitých informácií k téme a tiež povrchové vnímanie textu. Rovnaké princípy sa uplatňujú aj pri šírení hoaxov.

HOAX

Je to správa s klamlivým, falošným či inak vedome nesprávnym obsahom, ktorá sa snaží vyvolať negatívnu emóciu a zmanipulovať príjemcu, aby správu preposielal a ďalej masovo šíril.

Cieľom tvorca je vyvolať v človeku strach, úzkosť či pocit ohrozenia a donútiť ho tak, aby konal nepremyslene. Hoaxy a dezinformácie ohrozujú stabilitu, môžu narobiť veľké škody na majetku, na zdraví či v spoločnosti. Často stačí, že hoax alebo dezinformácia vytvorí **atmosféru chaosu**, pochybnosti o tom, čo je správne, čo je pravdivé, a teda zníži dôveru v autority, ktoré riadia spoločnosť, alebo v systém. A práve takéto narušenie funkčnosti nejakého systému, môže byť zámerom tvorcov dezinformácií. Aj preto vytváranie a šírenie poplašnej správy a dezinformácie, môže napĺňať prvky trestného činu. Aby sme dokázali takéto dezinformácie a hoaxy odhaliť, musíme prichádzajúce informácie podrobiť kritickému mysleniu.

Je zručnosť, ktorá nám umožňuje lepšie sa zorientovať v množstve informácií a posúdiť tak ich kvalitu.

Neučí nás, čo si máme myslieť, ale predovšetkým to, ako máme myslieť a ako pristupovať k informáciám.

Najdôležitejšou črtou kritického myslenia je práve **snaha o pochopenie akejkoľvek informácie v čo najširších súvislostiach**.

Skúma motívy a kvalifikáciu autorov, logickú súdržnosť tvrdení, **dôveryhodnosť použitých dôkazov**, poctivosť vo vyvodzovaní dôsledkov, či vernosť vo vedeckej metodológii. Človek využívajúci kritické myslenie chápe, že na jednu vec sa dá pozerat z rôznych uhlov pohľadu a namiesto toho, aby si z nich vybral jeden konkrétny a ostatné zavrhol, snaží sa ich pochopiť viacerou.

Kritické myslenie má silný dopad na viacero oblastí nášho života. Umožňuje nám lepšie porozumieť vonkajšiemu svetu, sebe a ostatným ľuďom v našom okolí. Pomáha nám pri riešení problémov, budovaní vzťahov a tiež zvládať tlak z okolia. Zvyšuje kreativitu, podnecuje zvedavosť a podporuje nezávislosť a spoluprácu. Toto sú dôvody, pre ktoré sa neustále zdôrazňuje potreba učiť deti kriticky myslieť. **Keď deti učíme kritickému mysleniu, učíme ich tým samostatnosti, schopnosti argumentovať, formovať si svoje názory a dospieť k vlastným záverom bez vonkajších vplyvov. Učíme ich zodpovednosti za vlastné myšlienky a činy.**

Dnešná doba informácií nás teda podnecuje k tomu, aby sme dokázali kriticky myslieť. Ale čo presne znamená tento neustále skloňovaný výraz?

Zjednodušene povedané, je to schopnosť nepodľahnúť prvému dojmu, či nátlaku nejakej informácie a nepreberať naivne názory iných alebo názory, ktoré sa tradujú v spoločnosti.

Tu je niekoľko spôsobov ako môžeme deťom pomôcť, aby kriticky mysleli.

Kladenie otázok - práve kladenie otázok je základom kritického myslenia. Pýtajte sa, čo si o tom dieťa myslí, ako danú situáciu vníma. Dovoľte deťom pýtať sa, podporujte v nich zvedavosť a kladenie otázok.

Naučte deti riešiť problémy - požiadajte deti, aby našli aspoň 3 spôsoby ako by sa dala situácia riešiť, diskutujte s nimi o možnostiach, ktoré môžu byť odpoveďou na vzniknutú situáciu.

Pokus - omyl - dovoľte deťom, aby o veciach, ktoré sa ich týkajú, mohli rozhodovať sami. Nech kriticky zvážia svoje voľby a možné následky. Dovoľte im urobiť chybu, poučiť sa z nej a vysporiadať sa s dôsledkom bez posúdenia.

Otvorená myseľ - podporujte nové, iné pohľady na vec, nehodnotte a nezhadzujte názory a nápady detí a nepodporujte takéto správanie ani v kolektíve. Učte deti, aby nechali posudzovanie a domnienky bokom.

Buďte im vzorom - skúmajte, zamýšľajte sa nad nepravdivo znejúcimi výroky, zaujímate sa o veci hlbšie - deti kopírujú správanie a preberajú techniky myslenia a komunikácie od dospelých.

Ako dokážeme rozoznať text, ktorý šíri dezinformácie?

Mnohé z falošných správ majú charakteristické znaky, ktoré ich dokážu prezradiť. Spoznaj, ktoré to sú a nauč sa odhaliť nepravdivé informácie.

Základné znaky, podľa ktorých môžete dezinformácie a hoaxy spoznať.

1. používajú silno **emocionálne zafarbený jazyk**, ktorý je manipulatívny
2. obsahujú **rôzne fonty písma, nízka úroveň gramatiky** a štylistiky
3. je v nich značný **nesúlads nadpisu a obsahu** článku
4. **téma článku posobí senzačne** a poburujúco
5. článok nemá hlbší obsah, **hovori o téme povrchovo**
6. v texte sa **apeluje na strach** a taktiež na potrebu šíriť správu ďalej
7. prílišné **zjednodušovanie tematiky** a jasné závery
8. **žiaden priestor na iný názor**
9. **chýbajú uvedené zdroje**, redakcia, ktorá zastrešuje článok, či autor článku

Je dôležité učiť sa rozpoznávať pravdivé a falošné správy. Nielen preto, aby sme my sami poznali pravdu, ale aj preto, aby sme dezinformácie nešírili ďalej. V nasledujúcom postupe uvádzame **kroky, ktoré nám pomôžu identifikovať falošnú správu a následne zastaviť jej šírenie.**

Nezabúdajme, že **počet lajkov a zdieľaní nehovorí nič o pravdivosti** a dôveryhodnosti správy. Každý text je vhodné podrobiť analýze.

1. Preverte autora
2. Skúmajte dôveryhodnosť stránky
3. Nepodliehajte emóciám
4. Získajte čo najviac informácií
5. Premýšľajte nad textom
6. Spýtajte sa experta

Ak správu vyhodnotíme ako falošnú, nešírime ju ďalej. Ak poznáme šíriteľa správy (často je to okruh našich známych), je vhodné ho upozorniť na fakt, že správa je falošná. Na falošné správy, hoaxy a dezinformácie šírené na sociálnych sieťach môžeme upozorniť nástrojmi príslušnej sociálnej siete a priamo ich prevádzkovateľov. Priamo v ponuke pri príspevku nájdeme možnosť „Nahlásiť príspevok“ a tam môžeme uviesť dôvod nahlásenia – **Falošná správa.**

Tu je pár kníh a stránok, ktoré sa **venujú téme dezinformácií** a overovaniu hoaxov.

KNIHY
Nejlepší kniha o fake news
Moc faktov
Prečo ľudia veria nezmyslom
Média, lži a príliš rýchly mozek

WEBY
<https://infosecurity.sk/>
<https://zvolsi.info/sk/>
<https://www.konspiratori.sk/>
<https://hoax.cz/>
<https://www.overujsfakty.sk/>
<https://euvdisinfo.eu/quizzes/euvdisinfo/>

Zdroje :

- <https://a-static.projektn.sk/2017/11/casopis-kriticke-myslenie-low.pdf>
- <https://www.paneurouni.com/blog/kriticke-myslenie-ako-sa-naucit-kriticky-mysliet/>
- <https://budmanazer.sk/kriticke-myslenie/>
- <https://blog.sme.sk/petronelastevkova/spolocnost/mate-kriticke-myslenie>
- <https://eduworld.sk/cd/zuzana-granska/5799/kriticke-myslenie-ondrej-gazovic>
- <https://www.forbes.sk/kriticke-myslenie-jan-markos/>
- <https://eduworld.sk/cd/janka-horniakovova/8510/kazdy-druhy-slovak-veri-konspiraciam>
- <https://bezpecnenanete.eset.com/sk/>
- <https://zvolsi.info/sk/fantomas/>
- <https://www.overujsifakty.sk/#viac>

Kritické myslenie

súbor aktivít

AKTIVITY KU KRITICKÉMU MYSLENIU ZAMERANÉ NA ENVIRONMENTÁLNU TÉMU

A1 Vypočuj si a pošli ďalej

Trvanie: 15 minút

Cieľ aktivity: Cieľom aktivity je poukázať na deformovanie výrokov a správ.

Priebeh aktivity: Žiaci dostanú kratšie a dlhšie výroky tematicky zamerané na environmentálnu tému. Tvrdenie si prečítajú a následne ho pri nezáväznom pohybe po triede povedia svojmu spolužiakovi. Úlohou žiaka je zapamätať si výrok, ktorý mu bol povedaný a šíriť ho ďalej. Žiaci sa určitý čas (2-3 minúty) pohybujú po triede a posúvajú si vypočuté výroky. Následne spolu debatujú o výrokoch a porovnávajú vypočutú správu s tou napísanou. Diskutujú o skresľovaní správ, prečo je to tak a kedy je väčšia pravdepodobnosť skomolenia správy.

A2 Rybári

Trvanie: 45 minút

Cieľ aktivity: Umožniť žiakom prežiť chvíle vo svete obmedzených zdrojov a dôsledky súťaživosti a nie spolupráce. Taktiež upriamiť pozornosť na problematiku udržateľného rozvoja a obnoviteľných zdrojov.

Priebeh aktivity: Žiaci sa rozdelia na 3 skupiny a vymyslia pre svoju skupinu meno. Stanú sa rybármi, ktorí žijú pri jazere a ich živobytie závisí od rýb, ktoré žijú v jazere a úlovku, ktorý donesú domov. V jazere je 20 rýb a sú tu aj ďalší rybári, ktorí taktiež žijú z úlovkov z jazera. Ich úlohou je mať na konci hry čo najviac rýb. Aktivita má 10 kôl, ktoré prezentujú výsek z ich života, čiže 10 dní v živote rybárov. Každý deň môžu vyloviť 0,1,2,3 ryby - záleží od ich rozhodnutia. Skupina sa vždy dohodne, počet vylovených rýb sa zapíše na tabuľu a nastáva noc. Z rybníka sa odoberú vylovené ryby. Ryby, ktoré ostali v rybníku sa v noci o 25% rozmnožia. Treba mať na mysli, že v jazere nemôže byť viac ako 20 rýb, pretože jazero vyššiu populáciu neuživí. Aktivita končí buď po 10. kole alebo po vylovení všetkých rýb z jazera, čo môže byť aj po štvrtom kole. Jednotlivým skupinám sa spočítajú získané ryby vylovené vo všetkých kolách. Ak jazero ostalo prázdne, treba poukázať na fakt, že síce skupina dosiahla najvyšší počet rýb, ale výherca nie je nikto, pretože všetci stratili do budúcnosti možnosť obživy.

A3 ...z toho vyplýva, že...

Trvanie : 10 minút

Cieľ aktivity: Poukázať na súvislosti každodenných rozhodnutí a činov na prostredie, v ktorom žijeme.

Priebeh aktivity: Aktivita začína výrokom, ktorý končí formulkou - z toho vyplýva, že... a na ňu nadväzuje ďalší žiak s výrokom, ktorý súvisí s predošlým vyjadrením a opäť končí formulkou ...z toho vyplýva, že... Aktivita skončí diskusiou o množstve súvislostí a vplyvov spomenutých tém, keď všetci žiaci prejdú aktivitou.

AKTIVITY KU KRITICKÉMU MYSLENIU ZAMERANÉ NA TÉMU SOCIÁLNYCH SIETÍ

A1 Never všetkému, čo vidíš

Trvanie: 20 minút

Cieľ aktivity: Poukázať na to, ako dokážu médiá manipulovať vnímaním pozorovateľa, cielene vybranými časťami vizuálnych médií.

Priebeh aktivity: Žiakom je na začiatku aktivity ukázaný obrázok, na ktorom je jasne čitateľná informácia. So žiakmi sa diskutuje na tému obrázku. Keď sa zhodnú na viac-menej jasnom závere, odhalí sa im ukrytá časť obrázku a tým sa zmenia súvislosti dokresľujúce konkrétnu situáciu.

A2 Autorský zámer

Trvanie: 35 minút

Cieľ aktivity: Prvým cieľom je upozorniť žiakov na skutočnosť, že za každým textom je zámer autora. Druhým cieľom je ukázať na konkrétnych textoch, ako osobné pohnútky tvorca textu deformujú informácie rôznym smerom.

Priebeh aktivity: Žiaci sa rozdelia do 4 skupín. Každá skupina dostane rovnaký text s informáciami, avšak inú úlohu ako samotný text spracovať. Text, ktorý všetky skupiny dostali je informačný a obsahuje iba fakty. Prvá skupina žiakov budú autori bulvárneho časopisu. Druhá skupina žiakov má za úlohu spracovať text ako spoločnosť, ktorá háji svoje záujmy a teda nový projekt odmieta a nechce, aby bol realizovaný. Tretia skupina predstavuje objektívnych novinárov. Posledná skupina je hŕstka občanov, ktorá sa proti projektu búri a posieľa anonym primátorovi mesta. Nakoniec si všetky texty navzájom žiaci prečítajú a diskutujú o tom, ako vplýva zámer textu na informácie v ňom.

A3 Argumentačné fauly

Trvanie: 45 minút

Cieľ aktivity: Rozvoj kritického myslenia a nácvik rozpoznávania argumentačných faulov. Sekundárnym cieľom je tréning logiky a argumentácie.

Priebeh aktivity: V prvej časti sa žiaci oboznámia s argumentačnými faulami a ich definíciami. Po debatare, či sa stretli so spomínanými faulami vo vlastnom živote pri komunikácii, alebo kde by sa mohli s takýmto typom komunikácie stretnúť, sa žiaci rozdelia do skupín. Každá skupina dostane ukážky faulov. Žiaci v skupine debatujú o tom, o aký faul sa jedná. Keď priradia výroky k jednotlivým faulom, skupiny si porovnávajú výsledky. Spolu diskutujú, prečo daný výrok priradili práve k vybranému faulu a ako by bolo možné faul odraziť argumentom.

MOJE POZNÁMKY

MOJE POZNÁMKY

